

УДК 631.15.008

Максимова С.

РОЗВИТОК ДОРАДНИЦТВА АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Досліджено сутність та передумови виникнення дорадчих служб. Наголошено на особливостях їхнього розвитку і значенні для аграрних виробників. Проаналізовано основні причини, що стримують розвиток сільськогосподарського дорадництва в Україні. Визначено потенційних користувачів дорадницьких послуг.

Ключові слова: дорадництво, дорадчі служби, сільськогосподарські виробники, дорадчі послуги.

Діяльність дорадчих служб є одним з найбільш важливих інструментів підтримки та розвитку аграрної сфери економіки країни, підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва. Важливе значення має виявлення особливостей розвитку дорадництва в умовах інтеграційних процесів, обґрунтування напрямів і форм надання дорадчих послуг з урахуванням наявності новітніх інформаційних технологій, що змінюються, вдосконалення державної підтримки дорадництва.

Проблемі розвитку і функціонування дорадництва та системі надання інформаційно-консультаційних послуг аграріям присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як П. Саблук, М. Кропивко, В. Дерлеменко, Р. Корінець, Т. Кальна-Дубінюк, Л. Кудінова.

Створення ефективної і надійної системи інформаційно-консультаційного обслуговування сільськогосподарських виробників є однією з найважливіших передумов стабілізації сільськогосподарського виробництва та подолання кризових явищ у сільському господарстві. Мета статті – дослідити аспекти виникнення дорадництва, розглянути особливості еволюції дорадчих служб в Україні, їх значення для сільськогосподарського виробника, зазначити можливі причини гальмування їх розвитку.

Із господарського погляду сільськогосподарська дорадча служба (дорадча служба) – це юридична особа, незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, або структурний підрозділ аграрного навчального закладу (науково-дослідної установи), які здійснюють дорадчу діяльність, мають у персональному складі не менше трьох дорадників (які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства) і внесені до Реєстру дорадчих служб.

Дорадчі служби разом з агроконсалтинговими фірмами та екстеншн-центрами є складовими інфраструктури ринку інформаційно-консультаційних послуг у сільському господарстві. На відміну від агроконсалтингових фірм, дія-

льність яких спрямована переважно на надання послуг великим сільгоспідприємствам, насамперед, у інвестиційно-інноваційній сфері, та екстеншн-центрів, які займаються навчанням окремих цільових груп за межами офіційної системи освіти, функціонування дорадчих служб спрямоване як на навчання, так і на практичну допомогу сільськогосподарським підприємцям. Через те, що діяльність дорадчих служб частково фінансують з коштів місцевого та державного бюджетів, а також іноземних інвесторів за окремими проектами, послуги цих служб доступні для середніх і малих підприємств [2].

Система дорадництва зародилася у XIX ст. в Англії – у ході промислової революції, коли почали виникати перші фабрики, а конкуренція змусила підприємців вдосконалювати методи управління. Так, у 1867–1868 рр. у Кембріджському університеті були зроблені перші спроби поширення нових знань.

На початку XX ст. вплив дорадництва збільшився. Почали діяти перші професійні дорадники та дорадчі служби. У 20–30-х рр. XX ст. після «великої депресії» система дорадництва поширилася на промислово розвинуті країни світу.

У першій половині XX ст. понад 50 країн світу (США, Канада, Німеччина, Голландія, Великобританія та ін.) створили дорадчі служби, які підтримували їх уряди. Близько 130 країн створили дорадчі системи у другій половині XX ст. Це було пов'язано з післявоєнним прискоренням розвитку та інтернаціоналізацією економіки, що привело до зростання потреби в дорадчих послугах.

Новий період розвитку дорадництва розпочався з кінця XX ст., коли країни колишнього Радянського Союзу та Східної Європи почали переходити до ринкових умов господарювання. Вони шукали свій шлях розвитку та створення дорадчої системи, враховуючи національні традиції і культуру народу.

У Європейському Союзі важливість системи сільськогосподарського дорадництва відображена як у правових актах країн-членів цієї організації, так і в правових актах Європейського Союзу. Регламент (ЄС) № 73/2009 Ради ЄС про заснування спільних правил для схем прямої підтримки фермерів у рамках Спільної сільськогосподарської політики і про заснування деяких схем підтримки для фермерів, що вносить зміни в Регламенті (ЄС) 1290/2005, (ЄС) 247/2006, (ЄС) 378/2007 і скасовує Регламент (ЄС) 1782/2003 передбачає: «Для надання допомоги фермерам в цілях відповідності стандартам сучасного, високоякісного сільського господарства необхідно, щоб держави-члени ЄС продовжили використовувати всебічну систему консультування фермерів, передбачену в Регламенті (ЄС) 1782/2003. Система консультування фермерів повинна допомагати фермерам в отриманні більшої інформації про потоки матеріалів і процеси на фермах, що належать до екології, безпеки продуктів, здоров'я та захисту тварин, без будь-якого впливу на їх зобов'язання виконання стандартів та їх відповідальність» [4].

У період переходу України до нових ринкових відносин з 1991 р. утворився вакуум між виробниками сільськогосподарської продукції та її споживача-

ми. Тоді й виникла необхідність у дорадництві – інформаційно-консультаційній допомозі сільгоспвиробникам і населенню.

Процесним консультуванням (впровадженням) в аграрному секторі економіки країни займається мережа установ з упровадження досягнень науково-технічного прогресу та поширення передового досвіду. Вона представлена 25-ма обласними сільськогосподарськими дослідними станціями і науково-дослідними інститутами, які виконують їх функції, інноваційними підрозділами та дослідними станціями близько 50-ти науково-дослідних інститутів аграрного профілю УААН і НАН України, 20-ма галузевими проектно-технологічними інститутами Міністерства аграрної політики й інших відомств сфери АПК, районними та обласними управліннями сільським господарством.

Перераховані науково-дослідні установи, як і аграрні університети, мають потужний науково-технічний потенціал для організації високоякісного консультування, в т. ч. докторів і кандидатів наук, лабораторії з якості та безпеки сільськогосподарської продукції і ресурсів, аудиторний фонд. Проте вони не оволоділи достатньою мірою методами інноваційного маркетингу та не налагодили тісну співпрацю з підприємствами й об'єднаннями з виробництва засобів виробництва. Як наслідок, ці установи здебільшого поступаються у конкурентній боротьбі з іноземними компаніями не тільки на зовнішньому, а й на внутрішньому ринках агротехнологій та агротехнічних послуг.

Разом з тим, більшість проблем цієї групи сільгоспвиробників стосується інвестиційного консультування, яке поєднує не тільки технологічні, а й фінансово-економічні та організаційно-господарські питання. Як наслідок, і ці формування ринку агроконсалтингових послуг потребують часткового (близько 50%) державного фінансування [5, 28].

Серед основних груп клієнтів дорадчих служб слід назвати:

- ✓ особисті селянські господарства;
- ✓ фермерські господарства;
- ✓ сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм;
- ✓ сільські приватні підприємці;
- ✓ сільські підприємства, які не займаються сільськогосподарською діяльністю;
- ✓ підприємства, що заготовляють, переробляють та продають сільськогосподарську продукцію;
- ✓ підприємства-постачальники матеріально-технічних ресурсів;
- ✓ фінансові установи;
- ✓ сільські територіальні громади;
- ✓ органи місцевого самоврядування;
- ✓ місцеві органи державної влади;
- ✓ громадські організації, інші неурядові та некомерційні організації [3].

Основними причинами, що стримують розвиток сільськогосподарського дорадництва в Україні, є такі.

1. Гальмування розвитку інституційної бази дорадництва. Так, розпорядженням КМУ «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 р.» ще у 2012 р. передбачалося створення Національного центру сільськогосподарського дорадництва та обласних (регіональних) сільськогосподарських дорадчих служб з їх районними відділами. Проте такий центр досі не створено.

2. Зменшення обсягів фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності з державного бюджету, а також неповне використання державних коштів безпосередньо дорадчими службами. Матеріали аудиту, який Рахункова палата провела щодо виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. у частині підтримки дорадництва, засвідчують, що з державного бюджету на згадану мету за цією програмою протягом 2008–2011 рр. фактично було використано 7 млн. грн., або 15,6% від прогнозного обсягу, зокрема у 2008 р. – 3487,6 тис. грн. (33% від запланованого обсягу), 2009 р. – 1863 тис. грн. (17,3%), 2010 р. – 1659,4 тис. грн. (14,9%). У 2012 р. з державного бюджету України було використано 1600 тис. грн. із 2 млн. грн. запланованих, а в 2011 р. та 2013 р. кошти на державну підтримку сільськогосподарської дорадчої служби не виділялися.

3. Складність процедури отримання бюджетних коштів дорадчими службами, що не дає змоги забезпечити планомірність і ритмічність надання дорадчих послуг, а також своєчасність сплати соціальних платежів. Фінансування соціально спрямованих служб з державного бюджету здійснюють за фактом виконання робіт, тобто всі видатки, пов'язані з проведенням дорадчих заходів, повинні забезпечити дорадча служба, і після здачі акта виконаних робіт територіальні управління агропромислового розвитку відшкодовують витрати. Через відсутність можливості отримання дорадчими службами коштів з державного бюджету, а також низький рівень власних обігових коштів дорадчі служби часто не мають можливості оплатити витрати щодо здійснення дорадчих заходів.

Проблеми зі сплатою соціальних платежів дорадчих служб зумовлені тим, що у момент оформлення акта передачі виконаних робіт у них виникає зобов'язання щодо сплати єдиного соціального внеску, а фактична відсутність розрахунків з боку державного казначейства щодо відшкодування витрат дорадчих служб унеможливорює своєчасне його здійснення.

4. Низька платоспроможність фермерських господарств, малого підприємництва та сільського населення, що знижує їхню здатність замовляти сільськогосподарські дорадчі й консультаційні послуги. У загальній кількості фермерських господарств частка господарств з рівнем виручки від реалізації продукції до 50 тис. грн за рік у 2012 р. становила 47,2%, рівень збитковості цих фермерських господарств був 8,5%. За останні роки кількість фермерських господарств зменшилася: у 2012 р. – на 289 од. порівняно з 2011 р. і на 848 од. порівняно з 2010 р. Також у 2012 р. порівняно з 2010 р. зменшилася кількість фі-

зичних осіб-підприємців у сільському, лісовому та рибному господарствах – на 8814 од., або на 29,7%. Частка домогосподарств у сільській місцевості з середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць, нижчими прожиткового мінімуму, у III кв. 2013 р. становила 15,8%.

5. Низька вартість соціально спрямованих дорадчих послуг. Спільним наказом Міністерства аграрної політики та продовольства й Міністерства економіки України про затвердження вартості соціально спрямованих дорадчих послуг від 21. 11. 2007 р. № 816/394 визначено наступну вартість таких послуг: одноденний семінар (25 осіб-учасників) – 2000 грн.; демонстраційний показ (30 осіб-учасників) – 3294,24 грн.; індивідуальні дорадчі послуги (за 1 год. консультацій) – 25 грн.; інформаційні видання: буклети, інформаційні листки, брошури (за один примірник) – 200 грн. З 2007 р. вартість послуг не переглядалася, що за нинішніх умов призводить до того, що дорадчі служби змушені відмовлятися від їх надання.

6. Скорочення міжнародних програм технічної допомоги розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. В нашій країні з 71 зареєстрованої дорадчої служби працюють одиниці. Їхню діяльність фінансують в основному коштами міжнародної технічної допомоги, але значна частина міжнародних проєктів вже завершилася або перебуває на стадії завершення [2].

За достатнього розвитку сільськогосподарська дорадча діяльність як один із напрямків державної аграрної політики України дасть змогу:

- ✓ забезпечити доступ сільського населення до необхідних знань, підвищити ефективність його господарювання;
- ✓ підвищити ефективність і прибутковість сільськогосподарського виробництва та збільшити його обсяги, забезпечити стабільність аграрного бізнесу;
- ✓ розвивати несільськогосподарське підприємництво у сільській місцевості;
- ✓ забезпечити доступ сільського населення до соціальних послуг;
- ✓ знизити рівень безробіття сільського населення;
- ✓ підвищити рівень життя сільського населення [3, 18].

Як відомо, відповідно до Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. створення ефективної дорадчої служби передбачає завершення формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб на районному рівні з представництвами у сільських (селищних) радах. До цієї роботи обов'язково мають бути залучені заклади вищої аграрної освіти і науки. Адже одне з головних завдань служби – збільшити обсяги надання соціально спрямованих послуг на селі.

У контексті Болонської угоди для повноцінного функціонування вищого навчального закладу, підготовки висококласних фахівців, розвитку аграрної науки необхідне поєднання трьох складових: освіти, науки і дорадництва. Науковий потенціал учених-аграріїв може бути використаним сповна і повинен сприяти поступальному розвитку АПК. Для цього в аграрних ВНЗ Мінагрополітики створено мережу інформаційно-консультаційних центрів [1].

Функціонування дорадчих служб спрямоване як на навчання, так і на практичну допомогу сільськогосподарським підприємцям, діяльність яких частково фінансують коштами місцевого та державного бюджетів, а також іноземних інвесторів за окремими проектами; їхні послуги доступні для середніх і малих підприємств.

Є низка проблем, що стримує розвиток дорадництва в Україні, але за достатнього розвитку сільськогосподарська дорадча діяльність як один із напрямків державної аграрної політики України дасть змогу забезпечити доступ сільського населення до необхідних знань, підвищити ефективність його господарювання; підвищити ефективність і прибутковість сільськогосподарського виробництва та збільшити його обсяги, забезпечити стабільність аграрного бізнесу.

Maksimova S. Development advisory services of agriculture. In the article the nature advisory services are considered, historical moment of their appearance are given. The specific of the development and importance for agricultural producers are indicated. The main reasons that hinder the development of agricultural extension in Ukraine are considered. In the research also the main potential users of advisory services are denoted.

Key words: counseling, advisory services, agricultural producers, extension services.

Максимова С. В. Развитие консультирования аграрной сферы экономики. В статье рассмотрены сущность служб консультирования, указано исторический момент их возникновения. Акцентировано на их особенностях развития и значения для аграрных производителей. Рассмотрены основные причины, сдерживающие развитие сельскохозяйственного консультирования в Украине. В работе также указаны основные потенциальные пользователи консультационных услуг.

Ключевые слова: консультационная деятельность, консультационные службы, сельскохозяйственные производители, консультационные услуги

Література

1. Дзюбенко Н. Досвід і перспективи сільськогосподарського дорадництва в Україні [Електронний ресурс] / Наталія Дзюбенко. – Режим доступу : <http://a7d.com.ua/agropolitika/spivpracuya/1772-dosvid-i-perspektivi-silskogospodarskogo.html>.
2. Жураковська Л. А. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс] / Л. А. Жураковська. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1521>.
3. Корінець Р. Я. Сільськогосподарське дорадництво: запитання та відповіді / Р. Я. Корінець ; Інститут сільського розвитку. – К., 2003. – 450 с.
4. Сільськогосподарське дорадництво у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dorada.org.ua/na-dopomogu-doradniku/silskogospodarske-doradnistvo-u-sviti.html>.
5. Сільськогосподарська дорадча діяльність : навч. посіб. для дистан. навч. / Т. П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак та ін. – К., 2009. – 320 с.